

Omezení sňatků v československých legiích na Rusi a jeho důsledky

Jakub Novák

*Masarykova univerzita, Právnická fakulta
Kontaktní e-mail: jakk.novak@mail.muni.cz*

Restriction of Marriages in the Czechoslovak Legions in Russia and its Consequences

Abstract:

This paper introduces the specifics of war marriages in the Czechoslovak Legions in Russia during the period of their involvement in the Russian Civil War. After a brief introduction to the historical context, it aims to describe the restrictions imposed on marriages for Czechoslovak legionnaires and their reasons which eventually led to a temporary total ban of war marriages within the Legion for several months after the 1st Convention of Czechoslovak army in the summer of 1918. The paper also explains why and under what conditions the marriages were later re-enabled, what the consequences of marrying without permission were and what legal means the army used to combat high numbers of illegal marriages within its ranks.

Keywords: Czechoslovak legions; war marriages; Civil War in Russia; legal system of Czechoslovak legions; 1st Convention of Czechoslovak army

Klíčová slova: československé legie; válečné sňatky; občanská válka v Rusku; právní systém československých legií; I. sjezd československého vojska

DOI: 10.14712/2464689X.2023.29

Působení československých legií v Rusku v období po bolševickém převratu se dnes opět stává známou a často zmiňovanou událostí českých dějin. Zapojení našeho vojska do ruské občanské války bývá většinou skloňováno ve spojení s vojenskými úspěchy, popřípadě s ekonomickou aktivitou legionářů, ovšem už ne tak často se objevuje snaha nahlédnout do běžného života lidí, kteří zůstali na dva roky lapeni ve víru cizí války.

Českoslovenští legionáři v Rusku vybudovali během pobytu na Sibiři specifický právní a justiční systém, zahrnující ve své vrcholné fázi třístupňovou soustavu soudů, vlastní rodinný, dědický a vězeňský zákon a jen těsně, v důsledku vzniku Československé republiky a následné snahy o sladění s jejím právním systémem, nebyly schváleny též trestní zákoník a trestní řád. Mimo to existovala řada dalších předpisů, které upravovaly běžný život legionářů.¹

Specificky se tento právní systém projevil v otázce uzavírání manželství. Tento text se zabývá vývojem omezení možnosti uzavírat sňatek československým legionářům v Rusku, důvody, které k němu vedly, a konkrétními požadavky, které byly nakonec formulovány pro udělení výjimky.

Základem, ze kterého článek vychází, jsou zejména archivní záznamy Vojenského historického archivu, konkrétně fondu Ministerstva vojenství – oddělení v Rusku a Pomocných spisů OČSNR v Rusku. Dalšími relevantními informacemi jsou usnesení 1. sjezdu československého vojska, digitálně dostupné rozkazy čsl. vojsku na Rusi a literatura zabývající se tématem legií v Rusku, zejména pak kniha *Ostrovky v bouři* od Dalibora Váchy, která se zaměřuje na otázky běžného života legionářů během pobytu na Sibiři a jednu kapitolu konkrétně věnuje vztahu vojáků k ženám. Příslušníci legií, často mladí muži, většinou již několik let daleko od domova, začali v prostředí ruského vnitrozemí, kde navíc většina mužské populace v produktivním věku odešla na frontu, navazovat známosti krátko- i dlouhodobějšího rázu. Část z takto vzniklých párů se rozhodla stvrdit svůj vztah sňatkem.

Problémy nenastávaly ani tak v samotném aktu uzavření sňatku, který probíhal a jeho platnost se posuzovala podle místního práva, nýbrž v důsledcích, které měla taková manželství pro československé vojsko. Otázky ubytování, péče o sirotky či později transportu do Československa byly zátěží, kterou se velení snažilo, pokud možno, omezit, proto již od počátku bylo vyžadováno předběžné povolení, aby takový svazek byl československými orgány na Sibiři uznáván za relevantní. Od léta 1918 do začátku roku 1919 byly sňatky příslušníkům vojska dokonce zcela zapovězeny. Po celou dobu bylo navíc nepovolené manželství stíhatelné před soudem jako disciplinární přestupek.

Československé legie v ruské občanské válce

V období na přelomu let 1917 a 1918 se pozice československých legionářů v Rusku stala velmi komplikovanou – zatímco ještě v létě a na podzim bojovali po boku ruské armády proti Centrálním mocnostem a do podzimu se díky přílivu dobrovolníků ze zajateckých táborů podařilo 1. československou brigádu reorganizovat v Československý armádní sbor v Rusku, události bolševického převratu znamenaly zvrát v dosavadním vývoji. Sbor

---

¹ Tyto předpisy byly v průběhu času vydávány různými zákonodárci – některé byly přijaty z rozkazu velitele vojska, jiné měly svůj původ v Odbočce Československé národní rady v Rusku, další vznikly praxí soudů a některé byly schváleny 1. sjezdem československého vojska v červenci a srpnu 1918 v Omsku.

deklaroval svou neutralitu (i když ani tu se nepodařilo stoprocentně udržet – sbor byl krátce využit pro potlačení protivládního povstání v Kyjevě)² a započalo jednání o jeho přesunu do Francie.³

Vojsko se oficiálně stalo součástí dohodových armád a byl dohodnut jeho transport na západní frontu nejdříve přes Archangelsk a Murmansk,⁴ později bylo kvůli zamrznutí těchto přístavů přistoupeno k přesunu legionářů přes Vladivostok.⁵ Tato cesta se nejdříve protáhla kvůli obstrukcím ze strany bolševické vlády, později se v důsledku vzájemné nedůvěry, ústrků, a nakonec plnohodnotného nepřátelství změnila v téměř dva roky bojů ve složitých podmínkách občanské války a nehostinného prostředí Sibíře. Původní myšlenka probojovat se podél Transsibiřské magistrály na východ a pokračovat v cestě do Francie brzy vzala za své, když mocnosti Dohody vyžádaly na Československé národní radě, aby vojsko v Rusku podpořilo protibolševické síly, pomohlo vytvořit frontu na Volze a v ideálním případě po porážce rudoarmějců spolu s bělogvardějci a intervenčními spojeneckými vojsky obnovilo východní frontu světové války.⁶

Přes počáteční úspěchy, zejména obsazení magistrály a osvobození Kazaně, další postup na západ selhal zejména kvůli laxnosti protibolševické koalice a neochotě spojenců vyslat na pomoc relevantní množství vojáků.⁷ Zoufalá obrana a následný pád Kazaně do rukou Rudé armády v létě roku 1918 znamenaly začátek úpadku vůle legionářů pokračovat v boji, který dle jejich názoru nesouvisel s bojem za nezávislost, ke kterému se přihlásili,⁸ svého dna pak tento úpadek dosáhl s vyhlášením samostatného Československa 28. října 1918. Od ledna roku 1919 byli legionáři zcela staženi z fronty a nadále obstarávali pouze strážní službu podél magistrály.⁹

Od dubna 1919 stíhala bělogvardějská vojska jedna porážka za druhou a fronta se začala rozpadat, v této době Československo začalo s organizací evakuace svých občanů (zdaleka nejen vojska). Ta probíhala po celý rok 1919 pod neustálým tlakem postupujících bolševiků a skončila až v roce 1920 (poslední legionáři se do vlasti vrátili 11. listopadu).¹⁰

² Československé jednotky měly být neutrální na základě požadavku T. G. Masaryka nezapojovat se do ruských vnitřních sporů. Krom snahy nezapojit se do začínající občanské války existovala i obava z rozložení vojska, neboť i přední členové české politické reprezentace byli v otázce, kterou stranu podpořit, rozdělení. Zmatek v rozkazech a různá loajalita ruských velitelů legií však zapříčinily, že 9. listopadu dal velitel 1. čs. divize generál Mamontov 2. pluk, dělostřeleckou brigádu a údernický pluk k dispozici komisaři jihozápadní fronty, který je následně použil pro zabezpečení části Kyjeva. 12. listopadu Čechoslováci zasáhli do bojů mezi jednotkami věrnými Prozatímní vládě a bolševiky, což si na čs. straně vyžádalo dva padlé. Na žádost Prokopa Maxy byly čs. jednotky z Kyjeva staženy večer 13. listopadu, o den později bylo vydáno „provolání neutrality“ a generál Mamontov byl odvolán. KLÍPA, B. – PICHlíK, K. – ZABLOUDILOVÁ J. *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*. Praha: Mladá fronta, 1996, s. 117–118.

³ MOJŽÍŠ, M. (ed.). *Československé legie 1914–1920*. Praha: Epoque, 2017, s. 56 a 70.

⁴ Formálně spadalo jako autonomní sbor pod armádu francouzskou – více viz např. SVOBODA, V. *Soudnictví v čsl. vojsku na Rusi*. Praha: Památník Odboje, 1924, s. 11–12.

⁵ MCNAMARA, K. J. *Dreams of a great small nation*. New York: PublicAffairs, 2016, s. 147 a 161.

⁶ ORIÁN, E. (ed.). *Československé legie v Rusku 1914–1920*. Praha: Naše Vojsko a Epoque 1900, 2014, s. 13.

⁷ Počet vojáků vyslaných interventy byl, s výjimkou Japonců, pouze symbolický. Tito navíc pouze drželi pozice v přístavních městech a jejich okolí. – MOJŽÍŠ, *op. cit.*, s. 94 a 102.

⁸ OČsNR v Rusku nedokázala politický význam bojů proti bolševikům dostatečně přesvědčivě podat. KLÍPA – PICHlíK – ZABLOUDILOVÁ, *op. cit.*, s. 238.

⁹ MOJŽÍŠ, *op. cit.*, s. 94.

¹⁰ Tamtéž, s. 102 a 112.

Válečné sňatky legionářů a jejich zákaz

Od bitvy u Bachmače v březnu 1918 do vypuknutí nepřátelství s bolševiky v květnu téhož roku legionáři prožívali klidné až nudné období. Vojsko bylo rozděleno na menší útvary podél transsibiřské magistrály, čekající na přesun na východ, a v životě vojáků se tak jednalo o čas využívaný k nejrůznějším kratochvílím. Vedle snahy o všemožné zútulnění improvizovaných obytných vagonů a budování kulturní činnosti se přirozeně dostávali do kontaktu s místním obyvatelstvem.¹¹

Legionáři – většinou mladí muži – se nijak nebránili vztahům s místními ženami a na nedostatek zájmu z opačné strany si údajně stěžovat nemohli – svou roli sehrála jistá exotičnost Čechů v prostředí Sibíře, ale též dobrá pověst a na místní poměry nezvykle slušné vystupování.¹² Množství takto vzniknuvších „krátkodobých“ vztahů v situaci, kdy vojsko relativně nečinně stálo na místě, rychle rostlo a zdá se, že dokud nebyl narušen chod vojska a nezačaly se ve velkém šířit venerické choroby,¹³ nebyla ze strany nadřízených vyvíjena aktivita k omezení podobných styků.¹⁴

Odlíšně tomu bylo v případě vztahů manželských. Pro uzavření sňatku bylo požadováno povolení od velení vojska, které bylo vydáváno spíše výjimečně, přičemž porušení tohoto ustanovení bylo stíháno jako disciplinární přestupek.¹⁵

Manželství s sebou neneslo důsledky jen pro vojáka samotného, nýbrž i pro Odbočku Československé národní rady v Rusku (dále OČsNR), která zajišťovala sociální podporu legionářských vdov a sirotků, a vojsko, které bylo logisticky zatíženo dalšími osobami, jež se k němu uvázaly.¹⁶ Narůstající počet sňatků uzavřených bez patřičného povolení pak tvořil agendu soudů.¹⁷

Na to měl reagovat sjezd československého vojska, který se uskutečnil v červenci a srpnu 1918 v Omsku, a kladl si za cíl stabilizovat poměry ve vojsku, k čemuž mělo sloužit z právního hlediska předně schválení nového disciplinárního řádu a statutu polních

¹¹ Jednalo se např. o koncerty, zdobení obytných vagonů obrazy (obvykle s tématy české historie), pořádání divadel, sportovních utkání aj. K tomuto více viz VÁCHA, D. *Ostrový v bouři*. Praha: Epoque, 2016, s. 15–39, 137–162.

¹² Tamtéž, s. 169 a násl.

¹³ Později, zejména od r. 1919, se jednalo o tak rozsáhlý problém, že musela být zřízena hned dvě zařízení pro léčbu těchto chorob – ve Vladivostoku a v Petropavlovsku. Tamtéž, s. 214.

¹⁴ Tamtéž, s. 179 a násl.

¹⁵ Předpis, na jehož základě bylo takto postupováno, se nepodařilo dohledat, ovšem z kontextu je situace jednoznačná. Jednoznačně tak uvádí např. VHA Praha, fond Pomocné spisy OČSNR v Rusku, karton 56, složka Odeslaná pošta, Dopis tajemníku a vyšetřujícímu soudci plukovního soudu 6. sřeleckého Hanáckého pluku Janu Blahovi z 24. prosince (1918?). – „Do 1. sjezdu československého vojska byl právní stav tento: sňatky bývaly uzavírány výjimečně se svolením velitelů [...] a vojenské komise odbočky. Jedině takové sňatky byly přiznávány a jediné z nich plynuly majetko-právní důsledky. [...] Ty sankce [tj. sankce uvedené v později vydaném ustanovení I. sjezdu čs. vojska – pozn. autora] (tj. trestnost před plukovním soudem a nepřiznání ženě neb dětem z takového manželství majetko-právních nároků), tyto sankce byly už dříve stanoveny na nedovolené sňatky, ...“

¹⁶ Vojsko samozřejmě nemělo povinnost se o tyto osoby starat, ale z podstaty věci se ženatí vojáci snažili manželky buďto nastěhovat k sobě do obytných vagonů (tzv. těplušek) či kasáren, nebo s nimi bydleli v okolí, což pro armádu nebylo praktické. Více viz VÁCHA, *op. cit.*, s. 191–193.

¹⁷ Prvostupňovými soudy v tomto období byly soudy plukovní a ešelonní zřízené rozkazy č. 25 z 9. března 1918 resp. č. 38 z 31. března 1918. – *Rozkazy čsl. vojsku na Rusi 1917–1918*. [online]. Dostupné na: <https://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uid:8d5a17df-e97b-4772-a926-c42292cbad93?page=uid:9ceaaf47-fd23-11ea-9758-001b63bd97ba>. [cit. 27. 12. 2022].

soudů.¹⁸ Mimo to však, v reakci na výše uvedené problémy, 4. srpna 1918 schvaluje usnesení, podle kterého se všem příslušníkům čsl. vojska zakazuje uzavírat sňatky.¹⁹

Při zpětném pohledu je otázkou, zda si sněm vůbec kladl za cíl potlačení praxe nepovolených manželství. Je třeba brát v potaz, že v tomto období byl ještě stále předpokládán brzký přesun do Francie, a delegáti sněmu tak cílili mimo výše zmíněných důvodů spíše na zmenšení počtu rodinných příslušníků legionářů, které bude třeba transportovat spolu s vojáky, čímž by se zvýšila ekonomická a logistická náročnost celé operace.²⁰

Pokud se jedná o ostatní problémy, které měl zákaz sňatků vyřešit, pouze u jednoho z nich se to skutečně podařilo, a to výslovně přímo v usnesení – sociální podpory vdov a sirotků. Sněm nemohl nepovolené sňatky označit za neplatné *per se*, neboť tyto byly uzavírány podle místního, často církevního práva,²¹ do kterého legionářský systém chtěl zasahovat co nejméně,²² ustanovil ovšem, že tyto budou relativně neúčinné vůči vojsku (a v praxi OČsNR). Konkrétně, že manželky a děti vzešlé z manželství uzavřených po schválení tohoto pravidla, nebudou moci vůči československému vojsku uplatňovat žádná práva.²³

Sněm naopak jen přispěl k zahlcení justice, když potvrdil stíhatelnost nepovoleného manželství jako disciplinárního deliktu, spadajícího do kompetence plukovních (prvostupňových) soudů.²⁴ V následujících měsících se můžeme setkat se situací, kdy dokonce polní (druhostupňový) soud podává stížnost na zahlcení agendou spadající do pravomoci soudů nižších, jež ji ovšem samy nezvládají, a tak část případů vylučují ze své pravomoci a delegují ji výše. Jak vyplývá z textu stížnosti, situaci nepomáhal ani fakt, že část důstojníků předávala soudům prvního stupně disciplinární přestupky, které byly v kompetenci jejich, nikoli justice, a tak dále zvyšovala tlak na už tak zahlcené soudnictví.²⁵ Zda se podařilo tento problém do konce fungování čsl. vojenské justice na Sibíři vyřešit, není jasné, ovšem z dochovaných rozsudků se zdá, že zprávy o zahlcení justice byly spíše přehnané.²⁶

¹⁸ Jednalo se prakticky o upravenou verzi disciplinárního řádu francouzského.

¹⁹ *Řády a resoluce 1. sjezdu československého vojska*, s. 51 [online]. Dostupné na: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/04/13/96/rady_a_resoluce_1_sjezdu_ceskoslov_vojska.pdf. [cit. 27. 12. 2022].

²⁰ Jak bude zmíněno dále, k tomuto nakonec stejně došlo.

²¹ Typicky – za patřičnou odměnu – oddávali pravoslavní kněží, ovšem našel se i případ, kdy kvůli jejich neochotě snoubenci narychlo konvertovali k islámu, aby se mohli nechat oddat přístupnějším muslimským duchovním. VÁCHA, *op. cit.*, s. 191.

²² Snaha nezasahovat do otázek místního práva lze vyčíst v archivech na mnoha místech. Srov. například VHA Praha, fond Pomocné spisy OČsNR v Rusku, karton 56, složka Odeslaná pošta, Komunikace mezi legionářskými soudy a právním odborem týkající se záležitostí spadajících do kompetence ruských soudů. Také VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 104, Cirkulář správce Právního odboru „Všem veřejným žalobcům československých vojsk“ (datum neuvedeno).

²³ *Řády a resoluce 1. sjezdu československého vojska, op. cit.*, s. 51.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ „Je-li důstojníku dána disciplinární pravomoc, pak není to jen jeho právo, nýbrž i povinnost tuto pravomoc vykonávat i jen tenkrát předávat soudu, když se domnívá, že pachatel musí být potrestán větším trestem, než-li dovoluje pravomoc disciplinární.“ – VHA Praha, fond Pomocné spisy OČsNR v Rusku, karton 56, složka Odeslaná pošta, Dopis správce právního odboru veliteli armádního sboru ze 7. listopadu (1918?).

²⁶ Rozsudků z období před Sjezdem se zachovalo jen minimum, ovšem lze-li soudit z archivovaných rozhodnutí pozdějších, netvořily nepovolené sňatky zdaleka takovou část agendy, jak se z poukazů na „zahlcení soudů“ zdá. Dá se tedy předpokládat, že šlo spíše o snahu prezentovat situaci jako výrazně vážnější, aby byl vytvořen nátlak na příslušné orgány k řešení celé problematické situace okolo zákazu sňatků. Viz

Soužití vojáků s manželkami, zejména tam, kde legionáři (nehledě na hodnost) ubytovali svou ženu přímo v kasárnách či jiném vojenském zařízení, bylo dlouhodobě považováno za problém.²⁷ Jeho definitivní vyřešení mělo přinést vložení několika nových trestných činů do vznikajícího trestního zákoníku platného pro čsl. vojsko na Sibíři.²⁸ Přestože tento předpis nakonec přijat nebyl, lze z něj vyčíst postoj Právního odboru a zapracování praxe soudů v přístupu k této problematice, proto jsou jeho relevantní ustanovení krátce zmíněna níže.

Zákoník zcela zakazoval přivádět „osoby ženského pohlaví“ do prostor, kde jsou ubytováni příslušníci čsl. vojska se „smilným úmyslem“ pod hrozbou trestu vězení až tří měsíců.²⁹ Mírněji pak měla být trestána situace, kdy byla žena přivedena pouze „za účelem přespání“, ovšem bez úředního povolení – v takové situaci hrozil pachateli pouze peněžitý trest do výše stonásobku denního platu.³⁰ Následující ustanovení pak přenášelo část odpovědnosti i na „velitele místnosti“, který buďto věděl o páchání některého ze zmíněných činů nebo je nedostatečným dozorem umožnil – takový velitel měl být poprvé potrestán až třemi měsíci vězení, při opakování situace degradací.³¹

Na základě zmíněného se zdá, že ze strany vedení vojska tento problém byl vnímán, ovšem zda i přes nezavedení zákoníku probíhala řízení před soudem týkající se této problematiky, není jasné.

Uvolnění zákazu a podmínky pro uzavření manželství

Už na podzim roku 1918 se začalo ukazovat, že úplný zákaz uzavírání sňatků byl ze strany Sněmu příliš radikálním řešením. Množily se případy, kdy sama OČsNR uznávala, že některé případy by si vzhledem k závažnosti okolností zasloužily výjimku, a vyslovovala politování nad tím, že takovou nelze udělit.³² Byly potírány i různé snahy úplný zákaz

---

archivované rozsudky VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 101.

²⁷ Vácha ve své knize zmiňuje příklad fotografa, který manželku skrýval ve vagonu určeném pro fotografickou laboratoř. – VÁCHA, *op. cit.*, s. 193.

²⁸ Trestní zákoník byl vypracován společným úsilím Právního odboru OČsNR a vojenských soudů na Sibíři utvořených. Jeho hlavními autory byli Dr. Vojtěch Hrnčíř, vyšetřující soudce u 2. střelecké divize, Dr. Bohuš Kynych, pomocný náčelník právního odboru, a Dr. Josef Patejdl, místopředseda Odbočky Národní rady československé v Rusku. – VHA Praha, fond Sběrka důležitých dokumentů 1. odboje, karton 1, Zpráva o činnosti Právního odboru Odbočky Československé národní rady v Rusku ze dne 16. ledna 1919, bod II. Zákoník měl být schválen na 2. sjezdu československého vojska začátkem roku 1919, ale tento byl po příjezdu gen. M. R. Štefánika a začlenění legií na Rusi do pravidelného čsl. vojska zakázán a být v ilegalitě proběhl, k přijetí zákoníku nikdy nedošlo. KLÍPA – PICHlíK – ZABLOUDILOVÁ, *op. cit.*, s. 240.

²⁹ Čl. 11 § 8 Trestního zákoníku: VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 98, Návrh trestního zákoníku.

³⁰ Tamtéž, § 9.

³¹ Tamtéž, § 10.

³² Tak je tomu například v dopise praporčíku Bohumilu Šmejkalovi: „Je docela lhostejno, kdy založen byl důvod k sňatku. To [...] naprosto nemůže derogovati základní usnesení o zákazu uzavírati sňatky [...] Je možno dopustiti, že ustanovení sjezdové v tomto ohledu je příliš kruté a proto také bude v nejbližším zasedání sněmu navržena novelisace zákona...“ – VHA Praha, fond Pomocné spisy OČsNR v Rusku, karton 56, složka Odeslaná pošta, Dopis praporčíku 6. střeleckého pluku Bohumilu Šmejkalovi (datum neuvedeno).

obcházet, ať už se opíraly o důvody, které nastaly před zavedením zákazu nebo o tvrzení,³³ že k jednotce informace o zákazu dorazily až po uzavření manželství – v tomto případě je ovšem poukazováno také na to, že manželství bylo i tak uzavřeno bez patřičného povolení.³⁴

Zmírňovací pravidla bylo plánováno schválit na 2. sjezdu československého vojska,³⁵ ovšem vzhledem k tomu, že tento byl zakázán, došlo ke změně namísto toho v únoru 1919 nařízením vojenské správy uveřejněným v Československém denníku. Sňatky byly znovu povolovány, a to ve výjimečných případech. Bylo vyžadováno doporučení ze strany velitele pluku, stanovisko právního odboru a finální schválení etapním oddělením (na které tuto pravomoc přenesl zplnomocněnec vlády). Od září přešla agenda schvalování na Právní referát, v nějž byl od června reorganizován Právní odbor a těsně před ukončením evakuace vojska z Ruska (v dubnu 1920) tato agenda přešla na velitele útvarů.^{36,37}

Již na konci února došlo k vydání metodiky toho, co všechno má velitel pluku od žadatele a případné nevěsty nejprve zjistit a jak postupovat. Toto bylo důsledkem praktiky, kdy příslušní velitelé zasílali odboru pouze stručná vyjádření ve smyslu „Doporučuji schválit“.³⁸

Informace, které měly být základem pro posouzení výjimečnosti situace, byly následující:

U ženicha

- Věk (metodika výslovně zakazuje povolování sňatků vojákům mladším 24 let);
- Zaměstnání rodičů (kvůli zjištění společenského prostředí, do kterého případnou manželku přiveze);
- Chce-li zůstat v Rusku, nebo s vojskem odcestovat;
- Rodinný stav (svobodný či vdovec – ve druhém případě byl vyžadován důkaz úmrtí manželky);
- Zda má děti;
- Charakter (jestli žadatel jedná vážně a jestli sňatek neohrozí jeho vojenské povinnosti).

U nevěsty

- Věk (pod 21 let vyžadováno svolení rodiče);
- Rodinný stav (svobodná, vdova, rozvedená: u vdov mělo být sledováno, zda muži skutečně padli a nejsou jen nezvěštní, každopádně měl být vyžadován důkaz o smrti manžela; u rozvedených byl vyžadován průkaz rozluky soudem a udání počtu rozvodů – ruské právo zapovídalo čtvrtý sňatek);

---

³³ Tamtéž.

³⁴ Daný případ je zajímavější o to, že „provinilcem“ byl vyšetřující soudce plukovního soudu 6. střeleckého pluku. – VHA Praha, fond Pomocné spisy OČSNR v Rusku, karton 56, složka Odeslaná pošta, Dopis tajemníka a vyšetřujícímu soudci plukovního soudu 6. střeleckého Hanáckého pluku Janu Blahovi z 24. prosince (1918?).

³⁵ VHA Praha, fond Pomocné spisy OČSNR v Rusku, karton 56, složka Odeslaná pošta, Dopis praporčíku 6. střeleckého pluku Bohumilu Šmejkalovi (datum neuvedeno).

³⁶ VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 98, Zpráva o činnosti právního referátu za měsíc červenec-listopad 1919.

³⁷ VÁCHA, *op. cit.*, s. 190.

³⁸ Ve svém dopise na tento problém upozorňuje náčelník právního odboru Dr. Viktor Svoboda. – VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 104, Dopis náčelníka právního odboru náčelníku vojenské správy Ministerstva vojenství z 27. února 1919.

- Zda má děti, popř. kolik, jak starých a jak jsou zabezpečeny;
- Vzdělání (byla vyžadována základní gramotnost – čtení a psaní);
- Zaměstnání a majetkové poměry otce;
- Zda je těhotná, popř. jak dlouho.

Oba snoubenci měli být mimo to poučeni, že manželka ani její předchozí děti nemají nárok na československé občanství (děti ani na podporu), a že i v případě schválení manželství nesmí žena žít s vojákem (tedy že budou nuceni žít odděleně).³⁹

Až na základě těchto informací měl velitel rozhodnout, zda je sňatek vůbec vhodný a zda je třeba, aby k němu došlo ihned, a svůj posudek, spolu se zmíněnými informacemi, postoupil dál.⁴⁰ Zajímavostí je, že tato instrukce od Dr. Svobody se velmi otevřeně vyjadřuje nelichotivým způsobem o ruských ženách – „Nevěsty, které si vojáci vybírají, velmi často jsou pod úrovní našich žen jak v ohledu mravním tak i v ohledu intelektuálním, což přirozeně po návratu do vlasti bude působiti nepříznivě na manželské soužití.“⁴¹

Jak vidno výše, splnění podmínek nebylo jednoduché, schválených sňatků tak ze začátku nebylo mnoho, a to až do rozhodnutí o evakuaci vojska z Ruska.⁴² Toto, spolu s prolomením fronty a vstupem Rudé armády na Sibiř způsobilo skokový nárůst žádostí o sňatek, který mohl ženě zajistit místo v transportu do Evropy.⁴³ Přesné údaje o tom, kolik povolených sňatků bylo uzavřeno v roce 1920, zejména po zjednodušení přenesením této agendy na velitele útvarů, se nepodařilo dohledat.

Zde se znovu projevil důsledek rozlišování sňatků povolených a nepovolených. Ač ony nepovolené byly stále právně platné,⁴⁴ jsou v dobové korespondenci náčelníka právního referátu označovány za „nezákonné“.⁴⁵ V tomto duchu pak také bylo postupováno

³⁹ VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 104, Nařízení náčelníka vojenské správy velitelům pluků z února 1919 (přesné datum neuvedeno).

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Od února do května 1919 bylo podle zprávy o činnosti právního odboru schváleno 7 z 32 žádostí – VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 98, Zpráva o činnosti právního odboru za měsíc květen 1919. V srpnu se dle následující zprávy jednalo už o 41 žádostí, schváleno bylo 19, v září schváleno 38 z 56, v říjnu 28 z 59, v listopadu 33 ze 62. – VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 98, Zpráva o činnosti právního referátu za měsíc červenec-listopad 1919.

Zpráva Právního referátu za celý rok 1919 udává v jednotlivých měsících lehce odlišná čísla, ovšem rozdílů jsou pouze v jednotkách. Celkově pak uvádí, že z 379 žádostí za rok 1919 jich bylo schváleno 213. – VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 98, Zpráva právního referátu za rok 1919, s. 43.

⁴³ VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 96, Dopis náčelníka právního referátu poselstvu vlády Československé republiky týkající se manželky ohněstrůjce Václava Pergla ze 6. prosince 1919; také VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 96, Dopis náčelníka právního referátu poselstvu vlády Československé republiky týkající se manželky četaře plukovní hudby Františka Putíka z 10. prosince 1919.

⁴⁴ Za předpokladu, že byly skutečně splněny podmínky z pohledu ruského práva – nezřídka se stávalo, že se legionář takto oženil, přestože v Československu na něj už jedna manželka čekala. Známým je např. případ generála Radoly Gajdy. VÁCHA, *op. cit.*, s. 196.

⁴⁵ Srov. VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 96, Dopis náčelníka právního referátu poselstvu vlády Československé republiky týkající se manželky ohněstrůjce Václava Pergla ze 6. prosince 1919.

u žádostí o zajištění evakuace manželek legionářů spolu s vojskem – ač nebylo převozu žen nijak aktivně bráněno, jeho zajištění a zaplacení na sebe československé vojsko, potažmo jeho prostřednictvím stát, bralo jen tehdy, jednalo-li se o sňatek podle předpisů, tj. schválený. V ostatních případech si musely cestu zajistit samy ženy, popř. jejich manželé, což bylo jednak finančně náročné a jednak nebylo zaručeno, že pro všechny ženy a děti bude na lodích zajišťovaných Československem a jeho spojenci dostatek místa. Právní referát argumentoval tím, že z právního hlediska nemá Československo k těmto osobám žádný právní poměr a nedává tedy smysl, aby neslo náklady na jejich přepravu, zejména v situaci, kdy je takových žádostí mnoho.⁴⁶

Vzhledem k tomu, že tyto ženy, popř. děti cestovaly do Evropy na vlastní náklady, není známo, kolik takových rodin s legionáři dorazilo. O manželkách a dětech vojskem uznávaných máme naopak doklady poměrně přesné.⁴⁷

Závěr

Doba působení československých legionářů v Rusku po bolševické revoluci je obdobím všestranného vzepětí poměrně malého vojska v nepřátelském prostředí. Zkoumání různých aspektů improvizovaného právního systému, který zde vznikl, přináší cenný vhled do práva tvořeného narychlo pod tlakem nestandardní situace.

Úprava omezení uznávání sňatků uzavřených československými vojáky na Sibiři se dle situace vyvíjela zrovna tak. Nejdříve se jednalo pouze o požadavek předběžného povolení, který se ale, pod tlakem neudržitelnosti systému podpory vdov a sirotek a snahy vojáků stěhovat ženy k sobě do kasáren (potažmo obytných vagonů – těplušek), změnil rozhodnutím 1. sjezdu československého vojska v červenci a srpnu 1918 na úplný zákaz.

Jelikož úprava přijatá na sjezdu byla i ze strany OČsNR považována za příliš tvrdou, už v zimě roku 1918 začalo plánování jejího zmírnění, které mělo být přijato na 2. sjezdu vojska. Vzhledem ke zrušení sjezdu byla nakonec tato změna provedena nařízením vojenské správy v únoru 1919. Došlo víceméně k návratu k systému předsjezdovému, tedy k požadavku předběžného schválení sňatku (schvalující orgán se následně několikrát změnil), ovšem ten byl doplněn o nutnost doporučení ze strany velitele pluku, pod kterýž žadatel spadal. Koncem února téhož roku byla dále vydána detailní metodika, co všechno má být před vydáním doporučení zjišťováno.

Je třeba dodat, že obecně sňatkům z civilněprávního pohledu nebylo možno zabránit, neboť se řídily místním soukromým právem, ovšem nepovolená manželství nebyla čl. vojskem považována za relevantní, co se týče péče o vdovy a sirotky. V období evakuace

⁴⁶ Situace i se zmíněnou argumentací je popsána např. v již zmíněném dopisu náčelníka právního referátu poselstvu vlády Československé republiky týkající se manželky ohněstrůjce Václava Pergla nebo v dopisu náčelníka právního referátu poselstvu vlády Československé republiky týkající se manželky četaře 3. střeleckého pluku Františka Putíka. Ve druhém jmenovaném případě je jako argument uvedeno ještě důvodné podezření, že četař Putík lhal o úmrtí své manželky doma v Československu. VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 96, Dopis náčelníka právního referátu poselstvu vlády Československé republiky týkající se manželky ohněstrůjce Václava Pergla ze 6. prosince 1919. Také VHA Praha, fond Ministerstvo vojenství – oddělení v Rusku; voj. správa-právní odbor, karton 96, Dopis náčelníka právního referátu poselstvu vlády Československé republiky týkající se manželky četaře plukovní hudby Františka Putíka z 10. prosince 1919.

⁴⁷ V rámci evakuace bylo do Československa vypraveno 1726 žen a 717 dětí. KLÍPA – PICHlíK – ZABLOU-DILOVÁ, *op. cit.*, s. 251.

navíc rodinným příslušníkům vzešlým z takových manželství nebyla ze strany Československa poskytnuta žádná pomoc s cestou do Evropy, kterou si tak museli zajišťovat vlastními prostředky.

Po zkoumanou dobu existoval neřešený problém, který vzniknul disciplinární stíhatelností za nepovolený sňatek před prvostupňovými soudy. Vzhledem k množství takových případů byla údajně justice zavalena poměrně banální problematikou, a to do té míry, že soudy prvního stupně začaly delegovat část své agendy na vyšší stupně justice. Je překvapující, že tento problém nebyl řešen, a to zejména v situaci, kdy se nabízelo přenést pravomoc ke stíhání na příslušné velitele, kteří dle disciplinárního řádu už tak disponovali pravomocí některé méně závažné delikty stíhat. Je ovšem možné, že situace nebyla tolik závažná a soudy ji ve svých zprávách pouze vydávaly za horší, aby vytvořili nátlak na příslušné orgány.

Skutečnost, že se československá armáda za svého působení na Sibiři snažila těmito, ne zcela efektivními způsoby, bránit sňatkům svých příslušníků, je důsledkem situace, kdy právo vojska bylo zcela oddělené od ostatního práva platného v dané době na území jeho působení.

Konečně je třeba poukázat na to, že ani veškerá snaha o omezení možnosti vstupovat do manželství na legionáře příliš účinku neměla, vezmeme-li v potaz jen množství manželek, které přicestovaly s vojskem do Evropy podle oficiálních čísel. Těžko se ovšem nad takovým chováním podívat, čteme-li záznamy pamětníků o životě příslušníků intervenčních vojsk v Rusku: „Spojenecký voják nekráčí však samotem. V pravici pušku, v levé ruce *báryšnu*,⁴⁸ kráčí směle vpřed.“⁴⁹

---

⁴⁸ Báryšna – slangový legionářský výraz pro mladou dívku pocházející z ruštiny.

⁴⁹ VALENTA-ALFA, V. *Sibiřské jedovatosti*. Praha, 1933, s. 89. Citováno dle VÁCHA, *op. cit.*, s. 193.